

АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО

УДК 346.62:[004.738.5:336]

DOI https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2023-3-4

Добровольська Володимира Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права і процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0002-9304-3792

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ РИНКУ ЕЛЕКТРОННИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Стаття присвячена змістовно-аналітичній характеристиці ринку електронних фінансових послуг, які є вельми затребуваними у сучасних умовах господарювання та здійснюються у певному цифровому середовищі. Провідною ознакою та умовою існування ринку електронних фінансових послуг є наявність і можливість використання Інтернет-простору за умови відповідної ідентифікації та інших реєстраційно-дозвільних процедур.

Доведено, що ринок електронних фінансових послуг являє собою цифрове середовище, в якому наявні чисельні можливості щодо здійснення та реалізації різноманітних фінансових операцій, розрахункового, платіжного, інвестиційного, страхового, фінансово-інформаційного та іншого характеру. Ринок електронних фінансових послуг існує як частина сфери господарювання, для якого притаманним є комплексний характер нормативного регулювання, серед якого провідну роль відіграє господарське законодавство в частині визначення правового статусу його учасників, умов та порядку легалізації їхньої діяльності, прав та обов'язків, договірного забезпечення тощо. Запропоновано створення платформи, яка може існувати у вигляді додатка до Дії, наприклад, Дія-фінанси, з відповідним ступенем кіберзахисту, шляхом використання якого надавачі та споживачі можуть стати учасником ринку електронних фінансових послуг та здійснити їх у порядку та у спосіб, визначений нормами чинного законодавства.

Учасниками ринку електронних фінансових послуг є численні суб'єкти господарювання, які є надавачами та користувачами зазначених послуг. Об'єктом є цифрові гроші, які існують у вигляді віртуальних активів, у тому числі й криптовалюта. Саме криптовалюта є вельми зручним платіжним засобом реалізації, умов та порядку надання різноманітних електронних фінансових послуг.

Ключові слова: ринок послуг, електронні фінансові послуги, цифровий простір, сфера господарювання, цифрові гроші, криптовалюта, господарське законодавство.

Dobrovolska V. V. Economic and legal aspects of the market of electronic financial services

The article is devoted to the substantive and analytical characteristics of the market of electronic financial services, which are in great demand in modern business conditions and are carried out in a certain digital environment. The leading feature and condition for the existence of the market of electronic financial services is the availability and possibility of using the Internet space, subject to appropriate identification and other registration and authorization procedures.

It has been proven that the market of electronic financial services is a digital environment in which there are numerous opportunities for the implementation and implementation of various financial transactions, settlement, payment, investment, insurance, financial information and other. The market of electronic financial services exists as a part of the sphere of business, which is characterized by a complex nature of normative regulation, among which economic legislation plays a leading role in terms of determining the legal status of its participants, the conditions and procedure for legalizing their activities, rights and obligations, contractual security, etc. It is proposed to create a platform that can exist in the form of an application to Diya, for example, Diya-finance, with an appropriate degree of cyber protection, through the use of which providers and consumers can become participants in the market of electronic financial services and carry them out in the order and in the manner determined by the norms of the current legislation.

Participants in the market of electronic financial services are numerous business entities that are providers and users of the specified services. The object is digital money, which exists in the form of virtual assets, including cryptocurrency. It is cryptocurrency that is a very convenient means of payment for the implementation, conditions and procedure of providing various electronic financial services.

Key words: services market, electronic financial services, digital space, economic sphere, digital money, cryptocurrency, economic legislation.

Актуальність проблеми. Сфера господарювання складається із багатьох складників – елементів, які становлять і визначають її практично-змістову характеристику. Одним із провідних таких елементів є ринок фінансових послуг, який є досить потужним та затребуваним. Саме ринок фінансових послуг забезпечує належну спроможність економіки в умовах сьогодення, позаяк суб'єкти господарювання продовжують здійснювати свою діяльність, у тому числі через застосування платежів у цифровому просторі. Тобто ринок електронних фінансових послуг є зручним та оперативним, але для належного його функціонування потрібно відповідне і сучасне його правове забезпечення, яке є зрозумілим, зручним та відповідає економічним потребам. Що зумовлює актуальність дослідження.

Дослідженням та аналізом поняття та ознак ринку електронних фінансових послуг приділялась увага багатьох учених, як юристів, так і економістів, серед яких можна зазначити праці О. Бакалінської, Б. Дерев'янка, А. Загороднього, В. Опаріна, О. Малютіна, О. Подцерковного, Г. Шовкопляс та інших, але майже відсутні положення щодо його комплексного, господарсько-правового забезпечення через суб'єктно-об'єктні складники.

Метою статті є надання поняття ринку електронних фінансових послуг, його чинників як складової частини сфери господарювання та теоретично-нормативне обґрунтування його господарсько-правового забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Ринок електронних фінансових послуг можна розглядати через його ознаки, зміст, мету існування та з'ясувати його проблемні аспекти щодо порядку та умов надання чисельних електронних фінансових послуг.

У літературі є численні думки щодо визначення ринку фінансових послуг, так, за твердженням А. Загороднього і Г. Вознюка, ринок фінансових послуг – сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг із метою надання та споживання певних фінансових послуг. Традиційно до ринків фінансових послуг відносять професійні послуги на ринках банківських, страхових, інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами та ринків інших видів, що забезпечують обіг фінансових активів [1, с. 190]. Тобто саме на ринку фінансових послуг надаються чисельні послуги платіжно-фінансового характеру. За зазначеною ознакою можна говорити про різновиди ринків фінансових послуг за об'єктним складником, це валютні ринки, ринки цінних паперів,

Деякі вчені розкривають поняття «ринку фінансових послуг» як особливу, притаманну тільки ринковій економіці сферу економічних взаємин, де здійснюється купівля-продаж, розподіл і перерозподіл фінансових активів країни між сферами економіки. Слушною є думка В. Корнеєва про те, що суть ринку фінансових послуг полягає у відповіді на питання: «Які фінансові послуги та інструментарій і як саме використовують учасники ринку фінансових послуг для задоволення різних економічних потреб?» [2, с. 83]. Видається, що будь-яка електронна платіжна послуга може бути реалізована за допомогою цифрового простору шляхом застосування віртуальних грошових активів.

Крім того, фахівці застосовують термін «фінансовий ринок, який являє собою ринок, на якому виявляються попит і пропозиція на різноманітні фінансові інструменти. На фінансовому ринку відбувається рух коштів (капіталу). Гроші – не тільки головна мета підприємництва, а й найважливіший засіб для досягнення цієї мети, при цьому необхідно вирішити питання про джерела капіталу та напрями його вкладання. Тому всі господарюючі суб'єкти стикаються насамперед з фінансовим ринком, де шукають необхідні кошти або здійснюють інвестування тимчасово вільних грошових коштів і отримують від цього додатковий прибуток. Таким чином, на фінансовому ринку виникає кругообіг капіталу, причому в одних господарюючих суб'єктів утворюються заощадження, а інші відчують необхідність у фінансових ресурсах для розширення своєї діяльності [3, с. 7]. Тобто провідною ознакою фінансового ринку є обіг цифрових коштів задля задоволення його споживачів.

Господарсько-правовий аспект фінансового ринку визначається через те, що фінансова діяльність є різновидом господарської, яка також опосередковується відповідними економічними (господарськими) відносинами. Так, наприклад, на думку В. Опаріна, фінансовий ринок – це «сукупність обмінно-перерозподільчих відносин, пов'язаних з процесами купівлі-продажу фінансових ресурсів, необхідних для здійснення виробничої та фінансової діяльності» [4, с. 26]. Я. Комаринський та І. Яремчик стверджують: «Фінансовий ринок – це ринок позичкових капіталів, або система економічних відносин, що забезпечують акумуляцію вільних грошових коштів, перетворення їх у позичковий капітал і його перерозподіл між учасниками процесу відтворення» [5, с. 203]. С. Онишко аналізує це поняття так: «Фінансовий ринок – це сполучна ланка, через яку здійснюється рух фінансових ресурсів, а його основні функції полягають в акумулюванні, русі і трансформації фінансових ресурсів в економіці

держави. Будучи оптимальним розподільчим механізмом, фінансовий ринок може забезпечити зниження фінансових ризиків і витрат руху капіталу, підвищити ефективність інвестиційних вкладень в умовах невизначеності та в підсумку стимулювати економічне зростання країни [6, с. 177]. Дійсно, саме фінансовий ринок є простором для здійснення та реалізації чисельних розрахунково-фінансових операцій, а електронна його концепція приваблює все більше споживачів та надає більш привабливі умови щодо способу та умов їх надання.

Майже як нормативне визначення господарських відносин визначає ринок фінансових послуг М. Дубина, а саме «як сукупність економічних відносин, що виникають у разі реалізації нематеріальної форми результатів взаємодії, яким притаманна споживча вартість, між суб'єктами в процесі задоволення одними учасниками (виробниками) фінансових потреб інших (споживачів) на взаємовигідній основі узгодження їх інтересів за власний рахунок, рахунок клієнтів або за рахунок залучених фінансових ресурсів інших суб'єктів відповідно до чинного законодавства з метою отримання прибутку, збереження вартості активів або досягнення соціального ефекту від реалізації такої взаємодії» [7, с. 57].

Нормативно поняття ринку фінансових послуг розкривається через його суб'єктно-об'єктний складник, так, за ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» ринки фінансових послуг – сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг. Ст. 1 Закону України «Про платіжні послуги» визначає платіжний ринок як сукупність учасників платіжного ринку та правовідносин між ними щодо надання платіжних послуг. На сьогодні нормативний курс врегулювання фінансового ринку – це євроінтеграційні процеси – адаптація з ЄС, та одним із кроків на шляху зазначеного стало прийняття Верховною Радою України 16 вересня 2014 р. Закону України № 1678-VII «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони». Відповідно до ст. 133 ратифікованої Угоди сторони визнають важливість наближення чинного законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Україна забезпечить поступове приведення у відповідність своїх чинних законів та майбутнього законодавства до *acquis* ЄС. Таке наближення розпочинається з дати підписання цієї Угоди та поступово поширюватиметься на всі елементи *acquis* ЄС, зазначені у Додатку XVII до цієї Угоди. Згідно зі статтями 383–385 цієї Угоди, визнаючи важливість ефективної системи правил та практики їхньої реалізації у сфері фінансових послуг для становлення повноцінної ринкової економіки та сприяння торговельному обміну між Сторонами, Сторони домовились співпрацювати у сфері фінансових послуг з метою: а) підтримки процесу адаптації регулювання фінансових послуг до потреб відкритої ринкової економіки; б) забезпечення ефективного та належного захисту інвесторів та інших споживачів фінансових послуг; в) сприяння стабільності та цілісності світової фінансової системи; г) підтримки співробітництва між різними учасниками фінансової системи, зокрема регуляторними та наглядовими органами; е) забезпечення незалежного та ефективного нагляду. Сторони заохочують співробітництво між відповідними регуляторними та наглядовими органами, зокрема обмін інформацією і досвідом щодо фінансових ринків та інші подібні заходи. Особлива увага приділяється розвитку адміністративного потенціалу зазначених органів, зокрема, через обмін персоналом та спільне навчання. Сторони сприяють поступовому наближенню до визнаних міжнародних стандартів щодо регулювання і нагляду у сфері фінансових послуг. Тобто «сама зміна економічної реальності вимагає величезних зусиль наукової громадськості, державних, освітніх і бізнесових систем у контексті пошуку найзрозумілішого та пропорційного правового регулювання» [8, с. 12].

Також на сьогодні існують численні проблемні аспекти щодо процедури надання і реалізації фінансових послуг на фінансовому ринку, у тому числі й електронного характеру. Так, О. Малютін до основних недоліків функціонування ринку фінансових послуг відносить: недостатню ліквідність фондового ринку, переважання державних цінних паперів, недостатню прозорість діяльності емітентів та професійних учасників ринку фінансових послуг, недосконалість нормативно-правової бази, неадекватність її сучасним вимогам діяльності на ринку фінансових послуг, низький технологічний рівень функціонування ринкової інфраструктури, низький рівень корпоративної культури, недостатню проінформованість значної частини населення з питань ринку фінансових послуг [9, с. 95]. Зазначене можна вирішити через чітке нормативне визначення умов та порядку надання чисельних електронних фінансових послуг, адже ще в 2014 році Уряд визначив, що потрібно «створити сприятливі умови для розвитку «електронних» секторів економіки (торгівля, надання фінансових та банківських послуг тощо), поліпшення інвестиційного клімату для міжнародного трансферу та адаптації в Україні передових

інформаційних технологій» [10]. Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» містить положення щодо можливості НБУ створити спеціальну платформу для тестування інноваційних послуг, технологій та інструментів на ринках фінансових послуг. Подібне визначено і в Законі України «Про платіжні послуги», знову ж таки із покладенням відповідних повноважень на НБУ, але чітких специфічних законодавчих вимог до створення та існування такої платформи не визначено. Зазначена платформа може існувати у вигляді додатку до Дії, наприклад, *Дія-фінанси*, з відповідним ступенем кіберзахисту, шляхом використання якого надавачі та споживачі можуть стати учасником ринку електронних фінансових послуг та здійснити їх у порядку та у спосіб, визначений нормами чинного законодавства.

Також слушною є думка про те, що саме «під впливом інформатизації та в умовах інформаційного суспільства формується якісно новий фінансовий ринок, адже фінансові операції переходять в нову сферу – електронну. Такий процес має як позитивні, так і негативні наслідки. До перших можна віднести значне зростання кількості фінансових правочинів, полегшення доступу інвесторів до фінансових механізмів, зручність використання нових систем, скорочення вартості транзакцій. Разом із тим законодавче регулювання такого фінансового ринку ускладнюється, більшу увагу необхідно приділяти питанням безпеки. Ефективність правового регулювання знижується не лише на національному, але й на міжнародному рівні, ринок стає нестабільним» [11, с. 99].

О. Деревко вважає, що для того, щоб оптимізувати роботу ринку фінансових послуг, необхідно: удосконалити законодавство, що регулює ринок фінансових послуг, створити вітчизняні конкурентоспроможні ринки фінансових послуг, підвищити рівень прозорості, капіталізації та ліквідності ринку фінансових послуг, удосконалити інфраструктуру ринків фінансових послуг, сформувати сприятливий податковий клімат для учасників ринків з метою збільшення обсягів інвестицій, створити інформаційну базу для потенційних учасників ринку, сприяти тісній співпраці всіх учасників ринку, розвивати інститути колективного інвестування [12, с. 79]. Тобто акцент на вирішення проблемних аспектів ринку електронних фінансових послуг ставиться на реформуванні законодавства, створення поширеної інформаційно-цифрової бази, введення податкових пільг та диджиталізація фінансових установ та інших учасників.

Висновки. Ринок електронних фінансових послуг являє собою цифрове середовище, в якому наявні чисельні можливості щодо здійснення та реалізації різноманітних фінансових операцій, розрахункового, платіжного, інвестиційного, страхового, фінансово-інформаційного та іншого характеру. З економічно-правової точки зору ринок електронних фінансових послуг існує як частина сфери господарювання, для якого притаманним є комплексний характер нормативного регулювання, серед якого провідну роль відіграє господарське законодавство в частині визначення правового статусу його учасників, умов та порядку легалізації їхньої діяльності, прав та обов'язків, договірною забезпечення тощо.

Для уніфікації, прозорості та доступності ринку електронних фінансових послуг вважається за доцільне створити фінансово-цифрову платформу, яка може існувати у вигляді додатка до Дії, наприклад, *Дія-фінанси*, з відповідним ступенем кіберзахисту, шляхом використання якого надавачі та споживачі можуть стати учасником ринку електронних фінансових послуг та здійснити їх у порядку та у спосіб, визначений нормами чинного законодавства.

Література

1. Загородній А.Г. Ринок фінансових послуг: термінологічний словник : підручник. Львів : Бескид Біт, 2008. 544 с.
2. Корнеєв В.В. Модифікація форм фінансового посередництва в Україні. *Фінанси України*. 2008. № 1. С. 77–85.
3. Маслова С.О., Опалова О.А. Ринок фінансових послуг : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2005. 198 с.
4. Опарін В. Основні аспекти формування фінансового ринку як форми переміщення фінансового капіталу. *Економіка та держава*. 2011. № 7. С. 21–28.
5. Комаринський Я., Яремчик І. Фінансово-інвестиційний аналіз : навчальний посібник. Українська енциклопедія. Київ. 1996. 300 с.
6. Онишко С.В. Регулятивний потенціал фінансового ринку в умовах глобальних викликів : монографія. Ірпінь : Видавництво Національного університету ДПС України. 2016. 452 с.
7. Дубина М. Класифікація ринків фінансових послуг. *Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія «Економічні науки»*. 2016. Випуск 42. Частина II. С. 50–59.
8. Подцерковний О.П., Могил Л.С. Щодо потреб застосування теорії правової фікції для визначення поняття «криптовалюта». *Економіка та право*. 2023. № 1. С. 11–23.

9. Малютін О.К. Оцінка фінансового сектору та його значення в економічному розвитку України. *Фінанси України*. 2011. № 3. С. 92–100.
10. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України»: Постанова Верховної Ради України від 31.03.2016 р. № 1073-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1073-19> (дата звернення: 12.08.2021).
11. Кирєєва Н.С. Особливості ринку фінансових послуг в умовах інформаційного суспільства. *Тенденції розвитку юридичної науки в інформаційному суспільстві*: матер. міжн. наук.-практ. конф., Одеса, 29–30 грудня 2017 р. Одеса, 2017. С. 97–100.
12. Деревко О.А. Шляхи підвищення рівня капіталізації банківського сектору. *Банківська справа*. 2011. № 1. С. 76–83.

References

1. Zahorodniy, A.H. (2008). *Rynok finansovykh posluh [Market of financial services]*. L'viv: Beskyd Bit [in Ukrainian].
2. Kornyejev, V.V. (2008). Modyfikatsiya form finansovoho poserednytstva v Ukrayini [Modification of forms of financial intermediation in Ukraine]. *Finansy Ukrayiny – Finances of Ukraine*, 1, 77–85 [in Ukrainian].
3. Maslova, S.O., & Opalova, O.A. (2005). *Rynok finansovykh posluh. [Financial services market]*. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
4. Oparin, V. (2011). Osnovni aspekty formuvannya finansovoho rynku yak formy peremishchennya finansovoho kapitalu [The main aspects of the formation of the financial market as a form of movement of financial capital]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and the state*, 7, 21–28 [in Ukrainian].
5. Komarynskyi, Ya., & Yaremchuk, I. (1996). *Finansovo-investytsiynyy analiz [Financial and investment analysis]*. Ukrayins'ka entsyklopediya. Kyiv [in Ukrainian].
6. Onyshko, S.V. (2016). Rehulyatyvnyy potentsial finansovoho rynku v umovakh hlobal'nykh vyklykiv [The regulatory potential of the financial market in the face of global challenges]. Modern trends in retail network in Ukraine. Irpin': Vydavnytstvo Natsional'noho universytetu DPS Ukrayiny [in Ukrainian].
7. Dubyna, M. (2016). Klyasyfikatsiya rynkiv finansovykh posluh [Classification of financial services markets]. *Zbirnyk naukovykh prats' CHDTU. Seriya: Ekonomichni nauky – A collection of scientific papers of ChDTU. Series: Economic Sciences*, 42, 50–59 [in Ukrainian].
8. Podtserkovnyy, O.P., & Mohyl, L.S. (2023). Shchodo potreb zastosuvannya teoriiy pravovoyi fiktsiyi dlya vyznachennya ponyattya «kryptovalyuta» [Regarding the need to apply the theory of legal fiction to define the concept of “cryptocurrency”]. *Ekonomika ta pravo – Economy and law*, 1, 11–23 [in Ukrainian].
9. Malutin, O.K. (2011). Otsinka finansovoho sektoru ta yoho znachennya v ekonomichnomu rozvytku Ukrayiny [Assessment of the financial sector and its importance in the economic development of Ukraine]. *Finansy Ukrayiny – Finances of Ukraine*, 3, 92–100 [in Ukrainian].
10. Pro Rekomendatsiyi parlaments'kykh slukhan' na temu: “Reformy haluzi informatsiyno-komunikatsiynykh tekhnolohiy ta rozvytok informatsiynoho prostoru Ukrayiny”: Postanova Verkhovnoyi rady Ukrayiny vid 31.03.2016 r. № 1073-VIII [On the Recommendations of the parliamentary hearings on the topic: “Reforms of the field of information and communication technologies and the development of the information space of Ukraine”: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine from March 31 2016 No. 1073-VIII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1073-19> [in Ukrainian].
11. Kyreyeva, N.S. (2017). Osoblyvosti rynku finansovykh posluh v umovakh informatsiynoho suspil'stva. *Tendent-siyi rozvytku yurydychnoyi nauky v informatsiynomu suspil'stvi*: mater. mizhn. nauk.-prakt. konf., Odessa, 29–30 hrud., 97–100. Peculiarities of the financial services market in the conditions of the information society. *Trends in the development of legal science in the information society: Proceedings of International Scientific and practical conference*, Odessa, December 29–30. 2017 [in Ukrainian].
12. Derevko, O.A. (2011). Shlyakhy pidvyshchennya rivnya kapitalizatsiyi bankivs'koho sektoru [Ways to increase the level of capitalization of the banking sector]. *Bankivs'ka справа – Banking*, 1, 76–83 [in Ukrainian].